

Poruchy autistického spektra Typické chování žáka s PAS

PaedDr. Věra ČADILOVÁ, speciální pedagog
APLA Praha

Oblast sociálního chování

Kvalitativně narušen sociální kontakt s okolím.

- obtížně zapojují do kolektivu vrstevníků
- mají problém v kontaktu s dospělými
- z hlediska navazování sociálních kontaktů důležité, zda jde o žáka pasivního či aktivního, případně o žáka s formálním vystupováním:

Typ dítěte z hlediska sociálního chování

Pasivní typ:

- *o sociální kontakty s vrstevníky nestojí, nestojí ani o kontakt s dospělými, často na podněty nereaguje nebo jen omezeně, neprojeví radost*
- *působí samotářským dojmem,*
- *většinou se neúčastní společných aktivit, zapojit se do kolektivu je pro ně velký problém.*

Aktivní typ:

- *snaží se navázat kontakt s vrstevníky, ale způsob a nepřiměřenost těchto kontaktů často způsobí, že se žáci stávají neoblíbenými, neakceptovatelnými a nepřízřivými*
- *kolektiv vrstevníků je vyčleňuje a odmítá je,*
- *nadměrné kontakty s dospělými bez respektování společenských norem, působí otravně, nevychovaně apod.*

Formální typ:

- *sociálním kontaktem se do kolektivu obtížně zařazují,*
- *chování se více podobá dospělým než vrstevníkům,*
- *vrstevnická skupina může takové chování vnímat jako nadřazené, poučující a neodpovídající požadavkům dětského kolektivu,*
- *v kontaktu s dospělými zdvořilí, ctí pravidla, porušování*

- snížená schopnost porozumět smyslu přátelství a kamarádství, navazování úzkých vztahů ve vrstevnické skupině a podřízení se požadavkům této skupiny
- V třídním kolektivu vstupují žáci do sociálních kontaktů v rámci řízené i neřízené činnosti (přestávky, ŠD)
- V řízené činnosti se zapojují do skupinové práce, ve které musí uplatnit různé sociální dovednosti – kooperovat se členy skupiny, podřídit se zadání, přijmout roli ve skupině, **zapojení těchto žáků do soutěží a her**

Rozdíl mezi úrovní sociálního chování a intelektem je obtížně pochopitelný a často vede k domněnce, že dítě si takto vynucuje pozornost, schválně se chová nevhodně a moc dobře ví, jak by se mělo chovat.

Oblast komunikace

- opožděný vývoj řeči nebo trpí poruchami řeči u dětí s PAS
- závažnou poruchou řeči je **vývojová porucha řeči**
- u dětí s AS ne
- **pragmatický deficit** (nefunkční komunikace, problém s recipocitou, ulpívání na tématech, aniž by je zajímala reakce a zájem posluchače, neudrží téma rozhovoru nebo naopak nekomunikují vůbec, obtížně formulují vlastní myšlenky, popisují vlastní prožitky z minulosti, nedokáží reprodukovat slyšené či čtené texty, mají potíže s chápáním abstraktních pojmů, doslovně chápou sdělené, nerozumí ironii, nadsázce.

Oblast komunikace

- **narušené prozódické faktory řeči** (řeč je monotónní nebo přehnaně intonovaná, nápadně tichá nebo hlasitá, překotná apod.)
- nápadně mechanická, šroubovitá a formální řeč, kopírující výrazy dospělých
- **echolálie či řečové perservace**
- Ipí na přesném vyjadřování či vyžadují dodržování určitých verbálních rituálů
- **narušená schopnost sledovat tok řeči**
- deficity v neverbální komunikaci

Oblast představitivosti, hry a zájmů

- Deficit je dán mírou symptomatiky a celkovou vývojovou úrovní dítěte
- Zájmy a aktivity se liší od zájmů vrstevníků vyšší mírou zaujetí, obtížnou odklonitelností, ulpívavostí a četností opakování
- vydrží u nich dlouhé hodiny, protože jsou pro ně předvídatelné a pocítují v nich úspěch
- Volnočasové aktivity – zapojení do zájmových kroužků apod.

Projevy emocionality

- Potíže s chápáním potřeb druhých, **nízká míra empatie**, v důsledku toho působí na své okolí egocentricky, jejich výroky vůči ostatním bývají často urážlivé, a pro okolí, včetně blízkých členů rodiny, zraňující.
- **Nedokáží verbálně vyjádřit své city, nebo je tato schopnost velmi nízká.**
- **U řady dětí s PAS se projevuje nízká frustrační tolerance**, učitelé se často setkávají se žáky s PAS, kteří velmi bouřlivě a nepřiměřeně reagují na kladené požadavky v rámci školní práce.
- **úzkostné projevy, jako jsou specifické strachy** (z otevřených dveří, sušáků na toaletě, některých zvířat, věcí apod.), **trvalá úzkost** (ze smrti, nemoci, změny apod.), **panické reakce, sociální fobie, separační úzkost.**
- **Střídání nálad**

Nespecifické rysy v chování

- nerovnoměrný profil kognitivních schopností,
- snížená schopnost imitace pohybů, nachýlená chůze či chůze po špičkách, tleskání, luskání prsty,
- fascinace pohybem (roztáčení hraček, otvírání a zavírání dveří, sledování různých otáčejících se předmětů),
- neobvyklé reakce na smyslové podněty (hypersenzitivita na zvuky, světla nebo doteky, nepřiměřené reakce na vůně a pachy),
- nepřiměřené emocionální reakce (bezdůvodný pláč nebo smích, střídání nálad, afekty, úzkost, absence strachu v nebezpečných situacích),
- problémy s chováním (dyskoncentrace, agresivita, sebezraňování...),
- většinou chybí spontaneita, iniciativa a tvořivost při organizování volného času,
- potíže s vytvořením myšlenkové osnovy (koncepce) při rozhodování v práci i přes to, že schopnostmi na úkoly stačí,
- problémy se spánkem, s jídlem.

Přidružené poruchy a onemocnění

- *mentální retardace (až 50 % jedinců s PAS),*
- *syndrom fragilního X chromozomu,*
- *Downův syndrom (až 7-10% jedinců s PAS),*
- *epilepsie (neurologické poruchy obecně – 60% jedinců s PAS),*
- *vady řeči,*
- *vady sluchu,*
- *vady zraku,*
- *ADHD (porucha aktivity a pozornosti)*
- *ADD (porucha aktivity)*
- *specifické poruchy učení*
- *vývojové poruchy řeči*
- *vývojová porucha motorických funkcí*

Mezinárodní zdravotnická organizace uvádí, že je známých přibližně 70 podskupin diagnóz, které se mohou vyskytovat společně s PAS.

Poradenství a metodická pomoc

- Raná péče
- Školská poradenská zařízení – SPC, PPP
- Neziskové organizace
 - služba cílená na rodinu
 - služba cílená na dítě
 - služba cílená na školské zařízení

Zařazování žáků s PAS do systému škol a školských zařízení

Legislativní rámec vzdělávání je
zajištěn:

- Školský zákon č. 561 /2004 Sb.
- Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných..

Vytváření podmínek pro integraci žáků s PAS

■ Organizační zajištění

Při vzdělávání žáků s PAS se můžeme setkat se žáky s různou mírou symptomatiky PAS, s různě těžkými formami problémového chování, někdy i s dalšími přidruženými poruchami a postiženími. Při vřazování dětí do běžného typu škol musí být všemi zúčastněnými, kteří se na tomto vřazování podílejí, velmi důsledně zvažovány všechny aspekty spolupodílející se na úspěšném zařazení žáka s PAS. Tito žáci vyžadují řadu podpůrných opatření, ke kterým patří nejen využití speciálních metod, postupů a forem při vzdělávání, ale také vytváření speciálních pomůcek, pracovních listů a učebnic. Ve všech těchto opatřeních se odráží specifika přístupu, který žáci s PAS vyžadují.

■ Děti s poruchou autistického spektra mohou být zařazeny různou formou do jednotlivých typů školských zařízení:

*školy samostatně zřízené pro děti a žáky se zdravotním postižením (pro zrakově postižené, pro sluchově postižené, pro tělesně postižené, pro žáky s vadami řeči, školy pro žáky s mentálním postižením),
školy běžného typu.*

Vytváření podmínek pro integraci žáků s PAS

■ **Prostorové a materiální podmínky**

- úprava prostor školního prostředí
- pomůcky

■ **Personální podmínky**

- připravenost pedagogů přijmout takového žáka
- znalost problematiky, proškolení v metodice vzdělávání, vytvoření podmínek vedením školy a podpora ostatních pedagogů ve sboru
- asistent pedagoga

Práce s intaktními žáky

- na první pohled není nic nápadného
- je to jiné, než když je do třídy integrován žák s tělesným postižením, zrakovým či sluchovým handicapem

Podivné chování

- zvláštnosti odhalí čas na základě podivného a pro spolužáky často nepochopitelného chování (místo toho, aby pracoval, shazuje učení z lavice, vyskočí a zmateně běhá po třídě; stále něco v hodinách vykřikuje; nekomunikuje, nedopovídá na otázky; na drobné pokárání reaguje křikem nebo se rozpláče; o přestávce běhá mezi spolužáky, kteří si hrají vzadu ve třídě na koberci, se smíchem jim bere hračky a hází jimi na všechny strany).
- Informovanost žáků, resp. rodičů

„Pořád má nějaké výhody, ten se má!“

- zamezit zpochybňování některých podpůrných opatření → třeba se žáky pravdivě a srozumitelně hovořit o spolužákově handicapu.
 - vysvětlit, proč se jejich spolužák chová tak podivně
 - zajistit přiměřené reakce dětí vůči integrovanému žákovi

Pokud k tomuto nedojde, může se stát, že si ho:

- nebudou všímat
- mohou ho různě zesměšňovat, popichovat, navádět k provádění různých nepřiměřených činností
- fyzicky mu ubližovat apod.

Riziko šikany je veliké.

Co by mělo být sděleno – zmínka diagnózy není důležitá

- mají problémy s navazováním kontaktů s lidmi, děti si často moc nevíšmají, nezapojí se do hry, jiní naopak o kamarádství stojí, ale nedokáží se do hry zapojit přiměřeně, nevědí, jak kontakt navázat (okukuje hru ostatních dětí, nedokáže říci: „Můžu si s vámi hrát?“, místo toho jim hru rozhází); mají problémy s chápáním a uplatňováním pravidel společenského chování, trpí sociální „slepotou“ (tak, jako nevidomí nevidí věci kolem sebe, dítě s PAS nevidí, kdy je třeba požádat, poděkovat, oslovit apod.) ; nechápou také pravidla her, nedokáží počkat, až na ně přijde řada, chtějí hrát stále, nebo je hra vůbec nezajímá; často chtějí vyhrát stůj co stůj, neunesou, aby prohráli, prohru přijímají nepřiměřeně (křičí, pláčou napadají ostatní hráče, že můžou za to, že prohráli apod.)
- mají problémy v komunikaci s ostatními – mluví se všemi stejně, někdy používají zvláštní výrazy, nejvíce povídají o svých zájmech, jsou k nezastavení, vůbec se neohlížejí na to, že to ostatní nezajímá; neposlouchají ostatní, když jim něco vyprávějí; nedokážou se tak vyjadřovat jako ostatní, často používají jen slova nebo krátké věty, často vůbec neodpovídají, když jsou tázáni nebo mluví tak potichu, že je těžké jim porozumět apod.
- těžko přijímají změny (vadí jim přemístění předmětů, změna nebo přerušení programu, přerušení jejich oblíbené aktivity, změna prostředí – dítě se jinak chová mimo školu (divadlo, bazén apod.)
- většina z nich má zvláštní zájmy, nezajímají se jako vrstevníci o sport, hudbu apod., ale např. o dinosaury, dopravní systémy, války, apod. Často o oblíbených tématech ví více než dospělí, stále si o tom něco čtou v encyklopediích či odborné literatuře
- často projevují nepřiměřené emoční reakce (na drobné podněty reagují až agresivně, křičí, rozčilují se nebo reagují nepřiměřeným pláčem); typické je i náhlé střídání nálad – z prudkého vzteku přecházejí do neadekvátního smíchu.

Jak mohou spolužáci pomoci

- mohou spolužákovi pomoci zapojit se do volnočasových aktivit; vyzvat ho, aby se přidal ke hře, pokud o to stojí; vysvětlit mu pravidla hry; přistoupit i na hru, kterou on bude řídit, ale dopředu se domluví, kdy si role vymění apod.
- pomoci mu při přechodu ze šatny, ze třídy do jiné třídy, do jídelny apod.; vyzvat ho, aby si k nim přisedl ve školní jídelně, pokud je zřejmé, že neví, kam si má sednout
- aby žák s PAS dokázal akceptovat pravidla společenského chování, je vhodné tato pravidla sepsat; formulace jednotlivých pravidel musí být stručná a jednoznačná; všichni žáci ve třídě mohou seznam pravidel podepsat a vyvěsit ho na nástěnku, aby byl všem dostupný
- při nevhodném chování žáka s PAS se pokusí mu dát návod, jak se chovat správně; pokud to žák s PAS nerespektuje, je třeba, aby se spolužáci obrátili na učitele se žádostí o pomoc a neřešili složitou situaci sami
- spolužáci mohou významně žákovi s PAS pomoci i během výuky; spolužák sedící vedle žáka s PAS může ukázat, kde má pracovat, vysvětlit, co má dělat apod.; při skupinové práci mu může vedoucí skupiny přidělit roli, vysvětlit, co má dělat, případně mu pomoci s vlastním plněním úkolů
- spolužáci žáka s PAS nezesměšňují, pokud má rád věci na svém místě, spolužáci to respektují, nemění mu uspořádání věcí na lavici; neobsazují mu „jeho“ místo ve třídě, nedávají si oblečení na „jeho“ místo v šatně apod.

Když se projeví šikana

- Přes všechna uvedená opatření však může dojít i k tomu, že se ve třídě objeví projevy šikany vůči žákovi s PAS. To je třeba eliminovat hned zpočátku.
- Je však třeba i říci, že agresorem ostatních může být i žák s PAS. Díky deficitům v oblasti sociálního chování, značné sociální naivitě i nízké míře empatie jsou snadno zneužitelní – dělají to, co jim někdo řekne, aby si získali kamarády, zavděčili se okolí.
- Závažné projevy šikany je třeba řešit s pracovníky odborných pracovišť.

Problémové chování žáka s PAS (afektivní, agresivní chování, nevhodné výroky apod.),

- rozebrat nepřiměřené chování se žákem individuálně až po odeznění afektu, nejlépe druhý den.
- na základě rozebrání celé situace, stanovení scénáře přiměřeného chování pro další podobné situace, je možné i za přítomnosti žáka s PAS seznámit s vyřešením problému celý třídní kolektiv
- omluva žáka s PAS, pokud se choval nepřiměřeně vůči někomu ze spolužáků.

Spolupráce s rodinou žáka s PAS

- **Diagnóza**
- **PAS – deficiency v chování, na první pohled není nic patrné. Okolí – je nevychovaný, drzý apod. Rodiče . pocity selhání z nezvládnutí výchovy svého dítěte.**
- **Rodič se pro školu musí stát členem týmu, partnerem pro zainteresované pedagogy. Rodič je ten, který zná své dítě nejlépe a již před nástupem do školy má s řešením řady problémů zkušenosti, které může pedagogům předávat.**
- **Složitá situace - podpora**